

CANAREUS I FALDUTS: dues maneres de viure la festa¹

Per SÍLVIA FIBLA i REVERTÉ

INTRODUCCIÓ

Des de 4t d'ESO que ja tenia clar quin en seria el tema, perquè des que me'n recordo la gent em preguntava quin poble m'agradava més i responia que me'n sentia dels dos. Aquesta pregunta me la feien perquè entre setmana vivia a Ulldecona i els caps de setmana, a Alcanar. També volia que m'aportés alguna cosa, que no fos simplement una obligació, sinó que en pogués gaudir mentre l'escrivia, ja que estava segura que, si el tema no m'atreia, em costaria molt de redactar.

El contingut són els costums d'aquestes dues poblacions. Crec que les persones hauríem de conèixer més les tradicions dels pobles, com per exemple la història, per quin motiu es fan... A mi, m'agrada molt saber la cultura, les històries... dels meus pobles.

El títol que he escollit és "Canareus i falduts: dues maneres de viure la festa". L'he titulat canareus i falduts perquè la gent dels voltants i ells mateixos s'anomenen així. La resta és que les diferents festes que es celebren durant l'any cadascun les viu de forma diferent.

Aquest treball conté diferents apartats: el primer punt tracta sobre les festes de les dues poblacions, com es celebraven abans i després de la Guerra Civil, i les festes actuals. La gran majoria té un origen religiós. N'hi ha algunes que han canviat i d'altres que s'han perdut. Si no fos per la gent gran, no en sabríem l'origen. El que més destaca d'aquest punt és l'apartat d'actes singulars en el qual explico els bous i el ball de mantons, que són els més significatius a part de les Quinquennals. El segon, són les Quinquennals,

---

¹ Aquest article és una versió del treball de recerca realitzat per Sílvia Fibla i Reverté durant el curs acadèmic 2011-2012, presentat al Col·legi Diocesà Sagrada Família de Tortosa el 19 de novembre de 2011.

unes festes que es celebren sempre els anys acabats en 4 i 9. Es podria dir que gràcies al reverend Frederic Domingo es continuen realitzant. Són la renovació d'una promesa i, per tant, necessiten la preparació, el treball, la dedicació i l'esforç de tot un poble. A cada poble expressen la devoció a la seva verge d'una forma molt diferent, però tothom sent el mateix. A més a més del sentit religiós, és la germanor de tot un poble. Per a la gent falduda i canareva, és la festa més esperada i desitjada. Per acabar, trobarem la conclusió i la bibliografia.

Una curiositat seria que vaig néixer el 3 de setembre de 1994, el dia que van començar les festes Quinquennals d'Ulldecona. Des que es va fer la promesa, es baixa la Mare de Déu de la Pietat des de l'ermitori a la població. Una altra és que la primera vegada que vaig ballar el *xim-xim* va ser quan tenia 1 any i encara no he deixat de ballar-lo.

Espero que aquest treball sigui satisfactori, tant per als canareus com per als falduts i per a aquella gent que interessin els temes que he tractat.

1. LES FESTES I CELEBRACIONS

1.1 Alcanar

1.1.1 Cerimònies

Bateig

El bateig es feia quan la criatura ja tenia uns 15 dies. Antigament, la mare no podia sortir al carrer fins que la criatura no estigués batejada.

Hi anaven els pares, els padrins i els familiars més pròxims. La mare es cobria el cap amb una mantellina. Els padrins portaven una espelma molt adornada.

Quan el nen ja estava batejat, els padrins tiraven caramels a fora de l'església; els que eren més rics llançaven monedes d'1 pesseta i els que no ho eren tant, de 25 cèntims. Després es feia un dinar a casa.

Casament

Antigament, els nuvis es casaven entre les 10 h i les 12 h del matí. Els homes es vestien amb un vestit nou i les dones, amb un de fosc. Normalment, l'àpat tenia lloc a casa de la núvia. De primer, menjaven paella; de segon, rostit, i de postres, cócs i pastissos, es bevia vi i moscatell. El dinar estava fet amb productes que tenien a casa com pollastres, conills, ous... i de les hortalisses que cultivaven al camp.

Alguns sol·licitaven diners al Govern i els anaven a buscar a Tortosa, habitualment els donaven 200 pessetes.

Qui podia anava de lluna de mel, a Barcelona, i els que no, al dia següent

es posaven a treballar.

Enterrament

Quan una persona es moria, la vetllaven a casa els familiars i les amistats tota la nit.

L'endemà s'hi presentava un carro per conduir-la fins a l'església. Els nens des de casa fins a l'església portaven una atxa i els pagaven 2 pessetes els que eren més rics o un ciri i 1 pesseta els que no ho eren tant.

1.1.2 Anuals

Reis

La Nit de Reis, les mares deien als fills que possessin al balcó garrofes i palla per als camells dels reis, i que si no anaven a dormir prompte els deixarien carbó.

Generalment, els portaven pilotes i boles als nens i a les nenes, nines. Quan eren més grans, rebien com a regal roba i pastissos.

Carnaval

Per Carnaval, la gent de qualsevol edat es disfressava. Alguns anaven gallejant que ningú els coneixia; altres ruixaven les xiques i les dones amb borratxes plenes d'aigua. Les xiques presumien de vestits de flors fets de paper i a la nit s'anava al ball.

Cada any s'organitzava La Murga, els components de la qual s'anomenaven: Pelapataques, Morros, lo tio Mauro, lo Pastor, lo Blanco, l'Esquilador...

Tothom anava disfressat i anava pels carrers del poble cantant. Tocaven canyuts, paper d'estrassa i altres instruments.

La cançó més coneguda era:

*Tots los de la murga
són uns trinxeraires,
lo que toca el bombo
va en la panxa a l'aire,
i Pelapataques va en lo povalet:
"Xica, posa'm una perreta
que sóc lo més xicotet."*

Josepet del Cacaver sortia amb una canya d'on penjava una sardina i trossets de xocolata perquè els nens, botant, poguessin agafar-los amb la boca.

Grup de Carnaval anomenat La Murga

Pasqua

La gent anava a l'ermita del Remei, portava la mona que tenia 1 o 2 ous i es comprava una «graciosa». Els més joves, entre 15 i 20 anys, anaven a les casetes de camp.

Es feien diversos actes litúrgics. El Dijous Sant s'adornava el monument que es muntava a l'església; el Divendres Sant s'anava al Calvari; a la nit durant la processó dels participants, es regalaven caramels als espectadors, especialment als parents del promès o promesa, fet que es va eradicar a partir del 1978. El diumenge al matí tenia lloc l'encontre de la Mare de Déu i el seu fill ressuscitat.

Corpus

El dia del Corpus s'arreglaven 4 o 5 altars amb flors, en alguns dels quals hi havia la imatge de la Mare de Déu i en altres, el Cor de Jesús.

Es feia una processó, en la qual participaven els nens de comunió amb els pares, principalment les mares. A cada altar, el mossèn es parava, hi dipositava el cos de Jesús i resaven.

Sant Joan

Es muntaven diverses fogueres per tot el poble, es cremaven mobles vells, fustes i brancatge que els xiquets recollien. Els veïns sopaven a la foguerada més pròxima. Al dia següent, es desplaçaven fins a la fira de Vinaròs i també torejaven.

Tots Sants

Era costum visitar el cementiri, el més bonic de la comarca del Montsià. El dia anterior hi portaven flors.

Puríssima

Se celebrava una missa i després, una processó. Era costum que hi haguessin esclaves, que eren noies joves i anaven vestides de negre amb una *peineta* i una mantellina.

Nadal

La Nit de Matines, els joves sopaven amb els amics als prats, als magatzems, a les entrades... El dia de Nadal s'ajuntava tota la família.

1.1.3 Tradicions

Cada diumenge

A la sortida de missa, les noies i els nois anaven passejant des de l'església fins a l'Ajuntament. Un noi, si volia anar amb una noia, es posava al seu costat; si ella s'hi quedava, passejarien junts i, si la noia se n'apartava, significava que no aniria amb ell.

A la tarda, anaven al cine i després hi havia ball allí mateix.

Enramades

Un fadrí es fixava en una noia i dies després començava a parlar-hi, del temps, de les collites, de les festes... Una nit qualsevol li duia una serenata de guitarres sota la seva finestra. Els dissabtes de maig li engalanava la reixa amb l'enramada de murtra i flors de la serra. Li feia algun regalet de tres quinzets. Finalment, li demanava de festejar i amb el temps es casaven.

Sant Antoni

El dia de Sant Antoni es beneïen els animals, es feien carreres de matxos, representacions teatrals, carreres de bicicleta per arrancar una cinta on penjaven el premi. També penjaven olles de fang que els nens trencaven amb els ulls tapats, es posava farina, papers, diners... El que més destacava d'aquest dia era el ball de Sant Antoni o jota vella.

Sant Miquel

En aquesta festa del copatró d'Alcanar, es realitzaven també curses de sacs, de cintes, trencades d'olles, concursos de *morra*, recitals de poesia i cançó local a la plaça Major. També se celebrava una missa.

Sant Isidre

Era la festa de la pagesia canareva, centrada en la plaça de bous. Abans un coet anunciava, al migdia, l'espectacular esbarriada de la Serreta, substituïda per la prova a través de carrers tancats amb cabirons. Era costum que es presentessin amb temps una o més persones que sol·licitaven ser

reconegudes com a majorals de la festa i que se les autoritzés a captar els donatius voluntaris que volgués fer el poble. Els joves construïen els carafals amb fusta i carros. També organitzaven un berenar i es llogaven balcons si no tenien carafals. Hi havia ball. El dia del sant es feia la processó i es pujava a la part més alta del poble i es beneïen els camps llaurats i aquell dia no es feien bous. El dissabte de festes es cantaven rondalles a les noies.

Un any davant la negativa del governador de donar permís per celebrar les corregudes de bous, es van «torejar» burros.

La Banda Municipal amenitzava la festa. No es podia començar sense que hi hagués la presència de les màximes autoritats municipals.

Mare de Déu d'Agost

A les Cases d'Alcanar, aquesta festa tradicional ja es feia el 1886. Feien bous a la plaça de Sant Pere i també balls...

Remei

Aquestes festes es remunten als segles XVI i XVII, resulta significatiu que en el santuari de la Verge es trobi a rampeu de l'*oppidum* ibèric de la Moleta i, per aquest fet, els arqueòlegs van apuntar que l'advocació de l'ermita a la Mare de Déu podria considerar-se etnogràficament «com la perduració d'un culte precristià».

Aquesta festa no resulta comparable a la de la resta de festes, ja que sobreïx de tradició, espiritualitat, força i arrelament popular. Els canareus li tenien i tenen una devoció inqüestionable a la Mare de Déu del Remei.

El primer dia de festes tots anaven i van a l'ermita. S'hi desplaçaven amb carros, també es veia gent pujant a peu per la drecera o carretera. Tot el poble: capellans, l'alcalde, rics i pobres, joves i vells, anaven polits i *asseats*. Les xiques, amb faldilles noves, sabates de xarol i toquetes; els fadrins estrenaven pantaló, barret i brusa de merino; els vells, tan sols una faixa morellana i les espartenyas; les velles duïen un davantal o el mocador del coll i els nens petits lluíen batetes.

Fins i tot gent de Sant Jaume i de la Cava pujaven a les 6 de la matinada amb carros adornats de cascavells, flors...

A la plaça de l'ermita hi havia: torroners amb parades plenes de dolços; canquillers que venien ganivets, espills, nines, pipes; tendes de menjar i beure; homes que retrataven; dones que venien herbes; es feien rifes, jocs i subhastes...

A l'ermita, se celebrava una missa, les pubilles ofrenaven flors i fruita, i després dinaven paella sota els garrofers i les oliveres. La gent de la Ribera tocava guitarres, panderetes, castanyetes, ferrets i cantaven tots junts, estaven fins al tard quan la gent marxava cap a casa.

També tenien lloc i tenen actes culturals com exposicions, conferències, presentacions de llibres, homenatges, aplecs sardanístics, concerts, representacions teatrals... Tot junt ha fet que les festes del Remei fossin el pulmó cultural de la població.

1.2 Ulldecona

1.2.1 Cerimònies

Bateig

El dia acordat amb el mossèn s'anava a l'església amb la família per batejar la criatura. Es portaven 2 ciris, un es deixava a l'església i l'altre el portava el padrí, aquest últim estava molt decorat.

Abans de batejar-la, la mare es posava al mig del passadís central de l'església, resava una oració i oferia la criatura. D'aquesta manera, ella es purificava i ja podia sortir al carrer. Generalment, els nens tenien 15 dies.

Un cop s'acabava el bateig, es tiraven confits i calderilla i els nens ho recollien tot. Sovint hi havia fins a 50 nens, ja que se n'assabentaven a l'escola.

Mentrestant cantaven aquesta cançó:

*Lo padrí caputxí, la padrina caputxina.
Padrí sense bossa, bossa cagada,
si no tireu confits morirà la criatura...*

Bateig de Marta Reverté Vergés, any 1972. D'esquerra a dreta:
Fina Vergés, M. Tresa Brusca, Pedro Reverté i Jordi Reverté.

Casament

Es celebraven entre les 6 h i les 8 h del matí. En temps de caça es casaven a les 5 h del matí. Es tocaven les campanes amb cordes, n'hi havia tres. Els homes estrenaven vestit i moltes dones anaven de negre, les que eren de casa rica es vestien de blanc. Una cop estaven casats, anaven a la capella per oferir el ram a la Mare de Déu, pujaven unes escales i resaven una oració. Després, els que estaven invitats per part de la núvia anaven a casa d'ella i els que ho estaven per part del nuvi anaven a casa d'ell.

Es feia un vermut anomenat «dansant» i menjaven xocolata i pastes, es bevia moscatell i es ballava fins a l'hora de dinar, el qual s'efectuava en un local de la família i s'adornava. Es menjava olla bruta, rostit, pastissets i en especial el «pastisset de l'esperança» i bevien vi ranci i mistela. Tots els productes eren de casa.

Anaven de viatge a Barcelona i els que tenien més diners viatjaven a Mallorca.

Milleana 18 Capella de la Iglesia parroquial Ede Domestis

Altar on els nuvis feien l'ofrena d'un ram a la Mare de Déu de la Pietat

Enterrament

Hi havia tres formes de transportar els difunts segons la seva economia. El de primera, era per als més rics de la població; el de segona, per als que no eren tan rics, i el de tercera, el de solemnitat per a la gent pobra. Les diferències eren que el carruatge dels més rics estava adornat amb cortines i serrells de color negre i groc, era transportats per 2 cavalls i els altres tenien

1 sol cavall i no estaven adornats, aquest transport va durar fins a la Guerra Civil.

Els capellans s'acostaven fins a casa del difunt, davant d'ells anava el sagristà i la creu alçada. Resaven un respons abans d'agafar el difunt. En acabar, el posaven al carro per anar a l'església a celebrar la missa i després, al cementiri per enterrar-lo.

Quan una persona emmalaltia, el mossèn li anava a donar la comunió i, en el cas que estigués a punt de morir, l'extrema unció. El mossèn anava acompanyat, des de l'església fins a la casa del malalt, segons les amistats de la família amb 30 o 40 persones que portaven una atxa i un familiar, un paraigua de color negre. Les atxes es tornaven a la tenda, el venedor les pesava i els cobrava la cera que havien gastat.

1.2.2 Anuals

Reis

Les mares aconsellaven als fills que marxessin a dormir d'hora i a la nit posaven al balcó un cabàs de garrofes, palla i aigua en un poval. Al matí es trobaven els regals: roba, nines, cavalls de cartró, carretons... Moltes vegades els regals desapareixien misteriosament i a l'any següent els els tornaven a posar. Abans els nens tardaven molt a saber qui eren els Reis.

Sant Antoni

Es guarnia un carro on anava el sant i es feia una processó pels carrers. Després es beneïen els animals. N'hi havia molta quantitat perquè Ulldecona era un poble llaurador. Els majorals de la festa regalaven unes neules i tots els nens de l'època es tornaven bojós per menjar-ne.

Carnaval

La gent es disfressava amb la cara tapada i no se sabia qui era, molta espantava, era provocativa. Passejaven per les murades molestant la gent. Es feien competicions, jocs, representacions teatrals i balls.

Pasqua

Hi havia diferents actes litúrgics: el Diumenge de Rams, que es beneïen les palmes; el Divendres Sant al matí s'anava al Calvari, al migdia les set esclaves que representaven els set dolors de la Mare de Déu anaven des de l'església fins al convent 7 vegades i resaven, vestides de negre amb *peineta* i mantellina, a la nit es feia una processó; el Diumenge tenia lloc l'encontre.

Les botigues d'ultramarins omplien els aparadors de caramels, perquè les vestes se'ls poguessin guardar a les butxaques i repartir-los durant la processó del Divendres Sant, l'objectiu era que els nens no els tinguessin por.

Antigament, s'hi desplaçava molta gent de la comarca per veure aquesta processó, sortien catorze misteris que van ser cremats en temps de guerra.

El dia de Pasqua anaven a menjar-se la mona o els *reganyats* a diferents llocs: al riu, al mas de Noguera, al Castell o a l'ermita sota un garrofer o una olivera.

Quan es menjava la mona, es cantava aquesta cançó:

*Aquí em pica,
aquí em cou,
el dia de Pasqua
em trenco l'ou!*

Sant Joan

Es feien fogueres amb fustes, mobles... que recollien els nens pel poble. La gent es desplaçava fins a Vinaròs amb la línia d'autobusos de Jaques que sortien des de la plaça de l'església. Anaven a la platja, a berenar (truites, sardines, pastes casolanes...), a la fira i principalment a veure els bous.

Tots Sants

Es feia una novena a la nit i l'endemà s'anava de visita al cementiri; a la tarda se celebrava una missa de difunts a la capella del cementiri i es resaven tres parts del rosari. La gent portava flors als seus difunts. Hi havia el cor que cantava *Benditas Almas del Purgatorio* i *La Salve Dolorosa*.

Puríssima

S'escollia un majoral per preparar la festa. Es feia una cavalcada que l'anunciava, amb dos o tres cavalls i un carro, guarnit amb flors, amb la imatge de la Puríssima. El burro que l'arrossegava també es guarnia amb cascavells. Els que anaven a cavall portaven unes capes negres senyorials, cadascú llegia un poema i tota la gent anava darrere per sentir el que deien. El dia de la Puríssima hi havia ball, correguda i coets. Se celebrava una missa solemne, en la qual cantava la capella; a la tarda es feia una processó. Hi havia el costum d'estrenar abrics, gavardina i sabates.

Nadal

La Nit de Matines els joves anaven al prat amb el carro i preparaven el rostit i les borraines, bevien vi i es quedaven a dormir la mona a la pallissa. També se celebrava la missa del Gall com actualment. El dia de Nadal es reunien amb la família.

1.2.3 Tradició

Corpus

Era la festa més important de la població, anomenada «la Vuitada de Corpus», però el 1956 es va suprimir. Es començava en dijous i acabava l'altre dijous, el diumenge era la festa del poble, ja que ho pagava ell.

El poble es dividia en sis sectors: el de Sant Antoni i Sant Roc, que es celebrava en divendres; el de Sant Cristòfol i Santa Bàrbara, que era en dissabte; el de Sant Vicent i la Pietat, que era en dilluns; el dels Sants Màrtirs i Sant Jaume, que era en dimecres; el de la Puríssima i Sant Pasqual que era en dimecres, i el de la Mare de Déu del Roser, que era l'últim dijous.

El mossèn anava a casa dels majorals per a portar els sants a l'església, allí es feia la missa en llatí i després es feia la processó.

El dia abans de la festa d'un sector, la Banda tocava pels carrers del barri i regalaven una pandereta a cada casa on hi havia un soci o hi havia un alet, que era una bandereta dels dos colors del sector. El dia que es celebrava la festa del sector s'arreglava un altar on estava la capella del sant, es feia una processó pel barri i s'acabava a casa del nou majoral. Aquesta processó que tenia lloc a la tarda s'anomenava «Cortesies». Després els nens ballaven el *xim-xim*, fins que el seu cos els deia prou. Quan acabaven de ballar el majoral o l'Ajuntament els donava caramels. A la nit ballava la gent més gran, tots els balladors feien cap a casa del majoral ja que ell és el que l'encapçalava.

El diumenge era el dia de la festa del poble, anomenada «diumenge infra-octava». Es feia quasi el mateix que un dia de festa d'un barri, l'únic que el que encapçalava la fila de les parelles del ball era alguna autoritat o els fills de l'alcalde. Després del ball hi havia un convit a l'Ajuntament.

Pietat

Al llarg dels anys, aquesta festa ha esdevingut la més important del poble. Tot el que es feia a la festa de Sant Lluç menys la fira es va traspasar a aquesta festa. També es feia una processó on s'oferien flors a la Verge.

Sant Lluç

Era la Festa Major del poble, ja que n'és el patró. Es feien processons, misses, balls i bous, fins i tot podien durar 10 dies. Els bous tenien lloc al carrer Major i la plaça estava construïda amb carros i fustes.

També es realitzava una fira on acudia molta gent de la comarca amb carros. Quan es va treure la vuitada de Corpus es va passar el *xim-xim* a aquesta festa.

1.3 Festes actuals

A Alcanar, la primera celebració es realitza al mes de gener, la de Sant Antoni. Dóna lloc a la tradicional benedicció dels animals, amb repartiment

de *panellets* per a tothom. El més significatiu és el ball de mantons. Al febrer, el Carnestoltes, en el qual la gent va pels carrers disfressada amb carrosses. A Pasqua, celebrada al mes d'abril, es fan actes litúrgics i es menja la típica mona.

Durant la festa dels bous, a Sant Isidre al mes de maig, també es realitzen diferents actes (revetlles musicals, cercaviles, plantada de gegants, concerts, curses, teatre...). Al mes de juny es presenten dues festes, primer Sant Joan, en què es fa la foguera i es tiren petards, i la segona, Sant Pere, celebrada pels pescadors de les Cases d'Alcanar. Per la Mare de Déu del Carme, al juliol, els pescadors surten en barques i fan la processó. A les Cases, la festa més important és a l'agost, a la Mare de Déu d'Agost. En la celebració es fan bous, ball, competicions... Al setembre es fa el mercat ibèric en honor a Sant Miquel.

La festa més important seria a l'octubre, quan es celebra la Mare de Déu del Remei. Són unes festes amb molts actes, però el més destacat és la pujada a l'ermita on es fa una paellada per a tots els assistents. Al novembre, es fa la Castanyada i es mengen panellets. A Nadal, al mes de desembre, per als nens es munta un parc infantil.

Quasi tots els actes són organitzats per l'Ajuntament d'Alcanar, menys en les celebracions de Santa Cecília, Sant Cristòfol o Sant Jordi, que són organitzades per entitats del poble. Els actes que cada any van canviant com per exemple les fires o les trobades són organitzades entre l'Ajuntament d'Alcanar i les entitats que hi estan vinculades. D'altres són organitzats només per la parròquia d'Alcanar (Setmana Santa i actes relacionats amb sants).

El calendari festiu d'Ulldecona comença al gener per la festa de Sant Antoni, en la qual es beneeixen els animals i es reparteixen neules. Per Carnestoltes, al mes de febrer, nens i adults es disfressen. Es fan concursos de disfresses i el rei de Carnestoltes fa un pregó. Durant la Setmana Santa, a l'abril, es fan processons, una representació de la mort de Jesús i el dilluns de Pasqua es menja la mona.

Al juny, Sant Joan, quan té lloc la revetlla i la ballada de sardanes. Al barri de Sant Joan del Pas, es fa ball i a les Ventalles, missa. Per Sant Antoni de Pàdua és festa als Valentins. A Sant Joaquim, és festiu al Barri Castell.

Les festes més importats d'Ulldecona són entre final d'agost o principi de setembre. Celebrades en honor a la Mare de Déu de la Pietat, hi ha molts d'actes, els més representatius són la nit del pregó, el ball de mantons, els bous i la paellada a l'ermita.

Una altra festa per destacar és la de Sant Lluç, a l'octubre, en la qual es realitza una fira i bous. A la Castanyada, al novembre tots mengen els panellets. Al desembre, per Nadal s'organitza el parc de Nadal per als nens de la població.

Com a festes religioses destaquen Santa Àgata, Sant Cristòfol, Sant Honorat, Corpus, Santa Cecília...

Tots els actes estan organitzats entre l'Ajuntament d'Uldecona, entitats de la població i la parròquia d'Uldecona. Les fires, les trobades i les jornades gastronòmiques, les organitzen l'Ajuntament d'Uldecona i les entitats.

1.4 Actes singulars

1.4.1 Ball de mantons

El ball de Sant Antoni és la jota tradicional d'Alcanar. Aquest ball té lloc durant la celebració de Sant Antoni, al mes de gener. Es balla durant dos dies: el primer, ballen els joves i els adults, i el segon, els petits, els joves i els adults. La Banda Municipal d'Alcanar i l'Agrupació Musical Canareva es van alternant l'acompanyament als balladors. Es balla pels carrers del municipi: carrer de Sant Antoni, plaça del Camí Ample, plaça Major i l'avinguda de Catalunya. D'aquest acte, se n'encarrega la Comissió de Sant Antoni i hi col·labora l'Ajuntament d'Alcanar. La cançó que es toca s'anomena *Jota Vella*, abans era cantada:

*Estos dos que están bailando,
qué bonitos son los dos,
si yo fuera padre cura,
los casaría a los dos.
¡Ay, morena, morena, morena!
Solita pasarás tu pena.
Por entrar en tu cuarto a deshora,
Prisionero me tienes ahora.*

Aquesta jota alterna el balanceig pausat amb moviments vertiginosos.

La indumentària era i és la següent:

Balladora

- Mantó: n'hi ha de molts colors i de brodats, són de flors i fulles i porten un serrell del mateix color del fons del mantó o de les flors.
- Faldetes: fetes amb endomascat i manera de casulla.
- Sinaues: blanques i emmidonades, anaven lligades a la cintura amb tovalloles.
- Mantonet: era de roba blanca de fil i es posava sota el mantó per evitar que la suor de la balladora traspasés el mantó.
- Calçat: espardenyes de pagès.
- Complementes: les arracades són llargues, d'or i amb pedretes de color roig, i l'agulla va a joc amb les arracades, es posa a l'escot del mantó.
- Pentinat: una *pataca*.

Ballador

- Camisa: camisa blanca de fil. Tenia el coll rodó, les mànigues llargues i tavelles al pit.
- Saragüells: pantalons negres i llargs fins a mitja cama. El teixit era de llana molt fina.
- Calçotets: peça de roba de cotó que sortia dos dits dels saragüells. Tenia unes vetes al costat.
- Jupetí: jaqueta de màniga llarga o armilla negra.
- Faixa: era de llana, de color roig i servia per subjectar els saragüells. S'ajustava a la cintura.
- Calcetins: blancs i negres.
- Calçat: espadenyes de pagès.
- Complements: un ventall molt gran per ventar la balladora i un mocador al cap de color roig.

Parella de balladors, anys 60

Parella de balladors, 2010

El *xim-xim* és el ball tradicional de la població d'Ulldecona. Aquesta jota ha anat canviant de festes, primer es ballava a la vuitada de Corpus; després, a les festes de Sant Lluç, i per últim, a les Festes Majors del poble. El ball es fa en tres dies: el primer, ballen els adults; el segon, els juvenils, i el tercer, els infantils. La Banda Municipal d'Ulldecona, juntament amb la Colla Gegantera i Grallers d'Ulldecona, acompanya els gegants anomenats Lluç i Pietat, els quals van vestits amb el vestit típic del *xim-xim*. Totes les parelles es dirigeixen cap a l'Ajuntament. És costum que el ballador passi a buscar la

balladora a casa seva. El ball té lloc a la plaça de l'Església.

La Banda, des de la Casa de la Vila fins a la plaça, toca *Olé les dones*. El *xim-xim* es compon de dos balls: *Jota Vella* i *Jota Olé*. Des de fa poc temps la Banda presenta cada any una jota nova. Els títols són: *Jota Borda*, *Lo Sénia no és frontera*, *Jota per a Lluç i Pietat*, *Jota Apressurada* i *Jota falduda*.

La coreografia de la *Jota Vella* són setze compassos de punteig. El ballador té els braços alçats i la balladora els manté oberts i dona moviment al mantó. Amb els peus marquen els compassos: l'home cap a l'esquerra i la dona cap a la dreta. També es realitza un valset en què els balladors deixen de saltar, s'aproximen i giren dos cops per tornar al mateix lloc. La coreografia de la *Jota Olé* a diferència de l'altra és que després del valset puntegen tres cops i ho fan tres vegades: dos a la dreta i una a l'esquerra i al final fan una volta.

La indumentària era i és la següent:

Balladora

- Mantó: n'hi ha de molts colors i de brodats, són de flors i fulles i porten un serrell del mateix color del fons del mantó o de les flors.
- Faldetes: fetes amb endomascat i manera de casulla.
- Sinaues: blanques i emmidonades, anaven lligades a la cintura amb tovalloles.
- Mantonet: era de roba blanca de fil i es posava sota el mantó per evitar que la suor de la balladora traspassés el mantó.
- Calçat: espardenyes de pagès.
- Complements: les arracades són llargues, d'or i amb pedretes de color roig, i l'agulla va a joc amb les arracades, es posa a l'escot del mantó.
- Pentinat: un picaport.

Ballador

- Camisa: camisa blanca de fil. Tenia el coll rodó, les mànigues llargues i tavelles al pit.
- Saragüells: pantalons negres i llargs fins a mitja cama. El teixit era de llana molt fina.
- Calçotets: peça de roba de cotó que sortia dos dits dels saragüells. Tenia unes vetes al costat.
- Jupetí: jaqueta de màniga llarga o armilla negra.
- Faixa: era de llana, de color negre i servia per subjectar els saragüells. S'ajustava a la cintura.
- Calcetins: blancs i negres.
- Calçat: espardenyes de pagès.
- Complements: un ventall que era molt gran per ventar la balladora.

Parella de balladors: Fina Vergés
i Pedro Reverté, 1964

Parella de balladors: Sílvia Fibla i Pedro
Reverté, 2011. Amb el mateix mantó i
ballador que a la fotografia anterior.

De mantons, n'hi ha diferents formes:

Antiquelat: són els primers mantons que es veien a Ulledecona. Els que es conserven tenen una antiguitat de més de 100 anys. La roba era de seda d'un color clar, estava brodada amb lluentines o alguna classe de pedreria. Alguns estaven brodats amb fils d'or. L'estampat solia ser de flors, fulles i ocells. Tenia un serrell molt curt d'uns 3 cm. La punta inferior del mantó no acostumava a arribar als genolls de la dona.

Mitjos mantons o mocadors: alguns mantons tenen més de 100 anys. Estaven fets en un triangle de roba de seda, brodats de fil i ja no portaven lluentines. S'hi brodaven flors. El serrell era més llarg i arribava més o menys a mitja cama.

Mantons de Manila: els importaven de Filipines. Acostumaven a ser de seda i teixits a mà. Eren molt més grans que els anteriors. L'estampat eren unes flors sobre un fons clar que coincidia amb el color del serrell, era més llarg i arribava fins als turmells de les dones. Només se'ls podien permetre les famílies que tinguessin un alt poder adquisitiu.

En l'actualitat, els mantons són de Sevilla, brodats a màquina o a mà. Els estampats i colors són molt variats. Són quadrats i pesen molt més que els antics. La majoria té el serrell del mateix color que el fons del mantó o del color de les flors.

1.4.2 Bous

Els bous són molt populars en algunes poblacions de les Terres de l'Ebre,

especialment a les comarques del Baix Ebre i del Montsià. Es tracta d'un costum molt antic que té diferents modalitats, que es desenvolupen en el marc de la Festa Major.

Els espectacles amb bous estan prohibits per la llei de protecció dels animals, una excepció permet que se celebrin en els llocs i dates en què es considera que hi ha una tradició arrelada. És el cas de les festes majors que es celebren a gran part dels municipis de les Terres de l'Ebre. Genera diferències d'opinions entre les protectores d'animals i els aficionats als bous. Per garantir que els animals no pateixin cap maltractament hi ha un manual de bones pràctiques entre el Col·legi de Veterinaris de Catalunya, la Delegació del Govern a les Terres de l'Ebre i diferents associacions d'aficionats als bous. Les associacions de protecció d'animals consideren que les festes amb bous continuen infringint la normativa vigent. El partit antitaurí ja ha denunciat diferents poblacions.

A Alcanar, els bous se celebren durant el mes de maig en honor a Sant Isidre, patró dels llauradors, i també a les festes de la Mare de Déu d'Agost a les Cases d'Alcanar.

A les festes de maig, es fan diferents actes taurins: als matins, hi ha els bous al carrer, a la zona del Mirador, i a les tardes es celebren bous a la plaça, a la Ronda de Circumval·lació, en què surten vaques, algun bou, vaques confiteres i bous embolats. Al voltant de la plaça, hi ha molts de *xiringuitos* on la gent es compra el berenar/sopar. Les bandes de la població toquen peces al carafal de l'Ajuntament. Alguns matins es fan bous capllaçats.

A les festes d'agost, els bous tenen lloc al port de les Cases d'Alcanar tots els matins.

A Ulldecona, els bous es celebren a les Festes Majors i a les festes de Sant Lluç.

Hi ha diferents actes: als matins, bous al carrer Calvari, i a les tardes, bous a la plaça als afores de la població. A la plaça, es fan vaques, un bou i vaques confiteres. La gent es reuneix per berenar/sopar al carafal. Abans de festes, la gent de més de 14 anys s'apunta per accedir a la possibilitat d'obtenir un carafal a la plaça i després es du a terme un sorteig. Amb les noves lleis, els carafals es munten 15 dies abans i passen una revisió.

Modalitats dels actes taurins de les dues poblacions:

Bous al carrer: són les activitats taurines més esteses. Consisteix a deixar anar una vedella, bou o vaqueta en un recorregut urbà limitat, degudament protegit, per evitar que l'animal surti de la trajectòria marcada.

Bous a la plaça: consisteix a soltar bous, vaques o vaquetes en una plaça feta de carafals. Enmig també hi ha diferents llocs per protegir-se de l'animal.

Bou embolat: és una modalitat nocturna que consisteix a posar unes boles de foc en un dispositiu subjectat a les banyes de l'animal i deixar-lo lliure per la plaça del poble.

Bou capllaçat: permet córrer al costat d'un bou, això sí, guiat i conduït amb una llarga corda o soga gruixuda que va lligada a les banyes de l'animal.

Bous a la mar: el recinte taurí té lloc a l'esplanada del port on, en forma de quadrat, tres vores són per a protegir-se de l'animal i la quarta és la mar. És un espai descobert, de manera que tant els participants com els bous poden caure a l'aigua o llançar-s'hi.

2. QUINQUENNALS

En altres poblacions com Sant Carles de la Ràpita, Morella i Valls també organitzen actes religiosos a les respectives patrones. A la Ràpita, es duen a terme cada 5 anys, a principi de setembre, els Quinquennals dedicats a la Mare de Déu de la Ràpita. A la província de Castelló, es situa Morella, on cada 6 anys al mes d'agost té lloc el Sexeni en honor a la Mare de Déu de Vallivana; l'any anterior es celebra l'Anunci de la festa. A l'Alt Camp, a Valls es commemoren cada 10 anys les Decennals, en honor a la Mare de Déu de la Candelera al mes de febrer.

2.1 Alcanar

2.1.1 Origen

Tot va començar quan el poble d'Alcanar va rebre la nova imatge de la Verge, desapareguda durant la Guerra Civil, el 7 d'octubre de 1939. La majoria dels canareus es va reunir a la plaça Major, durant l'acte religiós el reverend Frederic Domingo va proposar celebrar cada 5 anys les festes a la patrona. Tot això es va fer de paraula i a l'octubre de 1944 es van celebrar les primeres Quinquennals.

El 1964 es va ratificar la promesa de celebrar les festes a la sessió plenària de l'Ajuntament, era el 25è aniversari, que es va poder dur a terme perquè molts havien estat presents quan es va fer la promesa. El 1989 renovaren el compromís ja que se'n commemorava el 50è aniversari.

En aquest cas, van portar la verge del Remei a la plaça Major, on el mossèn Joan Ferrer va proferir unes paraules als canareus i va agrair el compromís que aquest havien complert. Tothom va cridar «Visca la Mare de Déu del Remei» i, dit això, se'n va renovar la promesa.

2.1.2 L'ermita

La primera vegada que apareix un document en què es parla de l'ermita data del 1626, un testament de Gabriel Reverter signat pel notari d'Ulldecona,

Francisco Martí, que exposa: «[...] item deixé y llegué per la fàbrica e obra de nostra Senyora del remey de la present villa sinch lliures.» També apareix una menció de l'ermita en un llibre de Martorell *Història de la antigüa Hiberia*, del 1626.

Es desconeix exactament la data de construcció de l'ermita, segons els estudis es remunta als segles XVI-XVII.

Entrant a l'ermita, a la primera porta a l'esquerra, hi ha una sala d'exvots, construïda el 1977. Es poden trobar pintures, fotografies, vestits, aparells ortopèdics... En algunes pintures apareixen accidents de carros, animals i alguna barca. Un dels més antics data del 1850 d'un mariner de Vinaròs que té pintada una barca bolcada, i n'hi ha una altra del 1897.

En l'actualitat, s'hi fan celebracions, berenars, trobades. Tots els canareus es casen a l'ermita, davant la patrona i no ho fan a l'església de la població. També s'hi pot visitar la Moleta del Remei, un jaciment ibèric del segle VII al II aC.

2.1.3 La Mare de Déu del Remei

Hi ha una llegenda sobre dos pastors, un d'Uldecona i l'altre d'Alcanar, que van trobar la imatge dins d'un esbarzer situat entre els dos termes. Se la disputaren i, com que cap volia cedir, decidiren que la mateixa Mare de Déu del Remei indiqués on preferia anar. Van encarar la imatge a la mar i ella decantà la cara cap a Alcanar.

Durant la Guerra Civil, la imatge va ser destruïda. El 1939, l'escultor Joan Bautista Folia va fer-ne una reproducció. És de talla policromada, amida 80 cm i amb la corona i el tron arriba a 140 cm; a la mà dreta du un petit ramet de flors i a l'esquerra, el nen Jesús; als peus té un núvol.

En l'actualitat, la Verge té molts vestits brodats, faldetes i diverses cabelleres de cabell natural i fins i tot té joies d'or, tot regalat per devots. Hi ha un grup de gent que s'encarrega de vestir-la, planxar-li la roba i de pentinar-la, es veu que és tot un ritual. La meva àvia li ha cosit tres vestits: un de vermell, un de beix i un de blanc.

Els canareus li professen una gran devoció, així com també molta gent de la comarca del Montsià i del Baix Maestrat. Moltes dones canareves porten amb orgull el nom de Remei i encara es continua posant a les nounascudes.

En un dels poemes de l'autor local Trinitari Fabregat apareix la Verge:

*Venerada, miraculosa,
la Mare dels canareus
somriu misericordiosa:
Alcanar dorm als seus peus.*

Escultura de la Mare de Déu del Remei

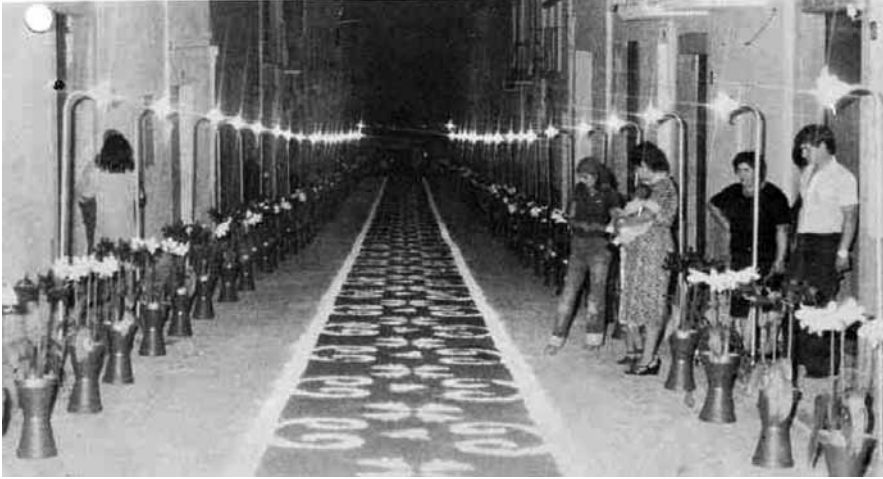
Mare de Déu del Remei vestida

2.1.4 Engalanament del poble i festa

El 1949, es decorava per primer cop els carrers de la població. Les flors es feien de paper i es decorava amb plantes naturals. Tots els membres de la família i de tot el carrer participaven en la confecció. Un any abans, es reunien per saber com decorarien el carrer. En l'actualitat es fa com sempre, l'únic que els materials han canviat, actualment són reciclats.

Però el més destacat serien les catifes de tots colors i de totes formes amb gran bellesa, i els materials amb què estan fetes: serradura, *viruta*, garrofes triturades, peles d'arròs, cafè, sal, herbes i roba. La confecció és artesanal i s'ajuden amb arreu senzills com plantilles i cartes. Fins i tot, poden arribar a mesurar més de 6 cm d'alçada. Qualsevol persona, sigui gran o jove, ajuda perquè quedi espectacular, tot i així es posen molt nerviosos i pregunten perquè no ploqui. Quan ja està acabada, es veu gent amb motxilles d'arruixar que mullen la catifa perquè no es desfaci. Al final, posen els ornaments al costat.

Per a cada sector, es fa un altar d'una gran dimensió. Tots tenen el seu encant, però, de llum i resguard, mai en faltaran a la imatge. Els carrers on es poden contemplar són el de Felip Pedrell, General Prim, Sant Josep, plaça Major, av. Catalunya, Doctor Fleming, Sant Miquel i Camí Ample. A les Cases d'Alcanar, no se'n fa cap, ja que la deixen a l'església de Sant Pere. Al carrer on hi ha l'altar, es poden visualitzar tots els motius de la decoració relacionats entre ells: catifa, ornaments i altar.

Carrer amb catifa, anys 70

Carrer amb catifa, 2009

Totes les tardes dipositen la Verge a l'altar del sector fins a l'hora de la processó. Cada dia la imatge porta un vestit diferent i la gent del sector s'hi fotografia. Les catifes es construeixen durant el dia que ha de passar la processó a la nit i hi posen els diferents ornaments, al dia següent es lleva tot.

Les Quinquennals es feien i comencen el segon diumenge d'octubre. Expliquen que en temps de carros, abans de clarejar el dia, els romers, de la Ribera devots de la Verge, despertaven els veïns que tenien les cases als carrers que conduïen cap a l'ermita amb tocs de caragol de mar i soroll de campanetes i cascavells. El primer dia té lloc la romeria des de l'ermita

Altar on es deixa la Verge, 2009

a la població i baixen la imatge de la Verge del Remei a muscles els que aquell any compleixen 18 anys. Els canareus l'esperen a l'entrada del poble, l'aplaudeixen i li canten el goig.

Després la traslladen fins a l'església. Cada dia al matí es resa el rosari de l'aurora i a la tarda la deixen a l'altar del sector que toca. Els sectors són els següents:

General Prim: Gral. Prim, Méndez Núñez, Colom, Arquitecte Gaudí i Ronda del Remei Nord (tots fins a Almenara), St. Benet, Dolors Oest (fins a Gral. Prim), Trinquet, R. De Casanova, Balmes, St. Ramon Oest (fins a Gral. Prim), Alfons XIII, St. Agustí, St. Antoni, Joan XXIII i Camí del Pou.

Sant Josep: Almenara Oest (fins a Gral. Prim), Alcalde Sanmartí, Cervantes, Marià Benlliure, Loreto, Pouador, Carolines, St. Josep, Coronel Ayguavives, (des de Càlig fins a Almenara) Ronda del Remei, Arquitecte Gaudí, Colom i Méndez Núñez.

Les Cases: nucli urbà complet.

Plaça Major: Càlig, Ctra. Nova Est (fins a Ronda), Juli Castell, Rafael Alberti, Ramon Berenguer IV, Caragola, Joan Oliver, Martí i Pol, els carrers Ronda del Remei, Colom i Méndez Núñez (des de Càlig fins a av. Catalunya), plaça Major, Àngel Guimerà Oest (des de Ramon y Cajal), Palau, Pintor Fortuny, Sebastià Anglès, Josep Irla, Felip Pedrell Sud i plaça St. Miquel.

Catalunya: Ctra. Nova Oest (des de Ronda), Tirant lo Blanc, Passatge Salvador Espriu, av. Catalunya Oest (fins a Ramon y Cajal), Onze de Setembre, pl. Lluís Companys, Av. Constitució Oest (fins a Ramon y Cajal), Maragall, Jaume I, Enric Granados, Ronda del Remei sud (des de Ctra. Nova), Méndez Núñez Sud (des d'av. Catalunya), av. d'Abril, Pau Casals.

Doctor Fleming: Major, Forcadell, Forn, Hug de Folcalquer, pl. Abadia, Jesús, Nou, carreró del Mar, Claveguera, Doctor Fleming, Generalitat, Mar Oest (fins a Rentadors), Fàbrica, Aspirantat St. Jordi, Ramon y Cajal, Països Catalans, passatge Espanyol, Miquel Figueres, Àngel Guimerà (entre Ramon y Cajal i passatge Espanyol), i els carrers Canonge Matamoros, Sunyer i av. Catalunya (des de Ramon y Cajal fins a Rentadors).

Sant Miquel: Sant Miquel, Alba, Sant Pau, del Camp (complet), Bruch, Bonmatí, P. Claret, Mar Est (des de Rentadors), Sant Carles, Mare de Déu de Montserrat, Rentadors, i els carrers Sunyer, Canonge Matamoros i av. Catalunya (des de Rentadors).

Ample: pl. Camí Ample, Bassa, Eres, Aires, Raval de St. Isidre, Roques, Terrers, Roser, St. Francesc, Cavaller, Remei, Campanar, Sta. Teresa, Montsià, Sta. Anna, La Pau, Pilar, St. Ramon Est (fins a Sant Joan).

Felip Pedrell: Felip Pedrell Nord, Almenara Est (fins al camí Ample), Canonge Serra, St. Joan, St. Pere, Jacint Verdaguer, Providència, Dolors, St. Ramon Centre (des de Canonge Serra fins a Gral. Prim), Parres, St. Nicolau, St. Bru, Gutenberg.

Durant la processó, els canareus intenten portar la peanya per davant de casa seva. Tothom es vesteix amb les millors gales i porta fanalets. Passa per tots els carrers ja siguin plans, empinats, amples o estrets. En el cas que plougui, protegeixen la imatge amb un plàstic.

El tercer dia després de la processó vénen casencs tots vestits de mariners, marcant el pas, per a agafar la Verge i emportar-se-la a les Cases d'Alcanar, és un moment molt emocionant, ja que hi ha gent d'Alcanar que fins i tot plora perquè se l'emporten.

Quan els casencs van a buscar la Verge a Alcanar, 2009

Els casencs canten:

*Verge Santa,
un futur amb il·lusió i esperança
us demanem que d'aquí a cinc anys
la peanya tornem a portar.*

Al dia següent, la tornen cap a Alcanar perquè recorri un altre sector.

A part dels actes litúrgics, també en tenen lloc d'altres:

- *Pujada popular en bicicleta a l'ermita*: tot els participants surten cap a l'ermita i, un cop hi arriben, tots li ofereixen un clavell a la Verge. Se sortegen dues bicicletes.
- *Cercavila i concert de bandes*: realitzada per la Banda Municipal d'Alcanar i l'Agrupació Musical Canareva.
- *Desfilada de carrosses*: les entitats del poble construeixen carrosses per als nens de l'associació. Tots van disfressats en relació amb el tema de la carrossa. Tirada de confeti, caramels i serpentí.
- *Homenatge a la gent gran*: es fa un berenar popular.
- *Exposicions*: de quadres i fotografies.
- *Nits de ball*: toquen orquestres al Centre Cívic.
- *Teatre*: organitzat pel Grup de Teatre Gresol d'Alcanar.
- *Xerrades*: sobre la població i presentació de llibres.
- *Partits de futbol*: hi ha diferents torneigs.
- *Curses de carraus*: és una cursa amb carretons impulsats per la força de gravetat. Recorregut: Gasolinera, c/ General Prim, c/ Felip Pedrell, c/ Ramon y Cajal fins al Centre Cívic.
- *Trobades de gegants i grallers*: pels carrers del municipi (plaça Camí Ample, c/ Almenara, c/ Colon, c/ Alcalde Sanmartí, plaça Major, c/ Ramon y Cajal, c/ 11 de Setembre i plaça Lluís Companys). Al final, lliurament d'obsequis a les colles participants.
- *Actuació de grups espanyols*: com el Sueño de Morfeo, Lax'n' Busto, la Oreja de van Goch...
- *Cantada d'havaneres*: al Centre Cívic i repartiment de rom cremat.
- *Proclamació de les pubilles, pubilletes i hereus*: fan un recorregut des de l'Ajuntament fins al Centre Cívic. Quan ja hi han arribat, els imposen la banda, parlen l'alcalde i el pregoner. En acabar, es realitza un ball de gala.
- *Castell de focs*: l'últim dia de festes una pirotècnia s'encarrega dels focs d'artifici.

Quan ja la Verge ha passat per tots els carrers de la població, la pugem cap a l'ermita. L'acompanyament és multitudinari i la gent es posa al voltant de la peanya, perquè tots la volen portar. La tornen a deixar al santuari per tornar d'aquí 5 anys a la població. Se celebra una missa on assisteixen les autoritats, les pubilles, els canareus, les carrosses i tots els devots. En acabar, es realitza una paella per a tots aquells que han pujat i es queden al voltant de l'ermita amb els familiars i amics.

2.2 Ulldecona

2.2.1 Origen

Hi ha documentació escrita que manifesta que l'origen de la devoció a l'ermita data del 1445. Cada vegada que es produïen plagues, còleres, sequeres... ja es portava la Verge pels carrers de la vila. De l'estiu del 1849 al 1851 hi hagué una gran sequera que va provocar molta misèria i la gent emigrà. La Verge fou instal·lada a l'església i la nit de Sant Isidre del 1851 va començar a ploure en abundància. Es feien unes grans peregrinacions comarcals a l'ermita des dels segles XVI i XVII.

La devoció per la imatge no era exclusiva d'Ulldecona, perquè hi trobem tortosins, godallencs, galerencs, freginalencs...

El 8 de setembre de 1939, dia de la «Fiesta Principal a la Virgen», durant la celebració de la missa, el reverend Frederic Domingo va animar els parroquians i els va fer prometre que baixarien des de l'ermita fins a la població la Mare de Déu cada 5 anys, perquè la beneís. En sortir de la missa, van anar en comitiva fins a l'Ajuntament on es va formalitzar, davant l'alcalde Josep Llansola Carapuig i la corporació, la promesa. Aquest document va ser afegit al llibre d'actes de l'Ajuntament, el tenor literal del qual diu així:

En la villa de Ulldecona a ocho de Setiembre de mil novecientos treinta y nueve. Año de la Victoria. En el oficio solemne del dia de la fiesta de Nuestra Señora de la Piedad, siendo celebrante Rvdo. Cura Parróco D. Quintín Sendra, y presidiendo en nombre del pueblo el Alcalde D. José Llanosa Carapuig, y el dignísimo Ayuntamiento, a propuesta del Rvdo. Predicador de la fiesta, D. Federico Domingo, pide al pueblo que cada cinco años bajen de la Santa Montaña la Virgen de la Piedad, Patrona del pueblo para que bendiga la Villa de una modo especial en cada quinquenio. El pueblo en medio del mayor entusiasmo aclama la Virgen y hace la promesa de realizarlo. Reunido el Ayuntamiento en sesión extraordinaria, así lo aprueba, y promete cumplirlo para gloria de Dios, honor de la Santísima Virgen de la Piedad y progreso espiritual y material de la villa. En este estado el Sr. Presidente levantó la sesión firmando todos los asistentes, de que certifico.

El 1943, el mossèn Quintí Sendra va recordar a tots el falduts que s'aproximava la data de la promesa i va redactar un escrit amb el títol *Pregon de Amor*. La primera vegada que es va celebrar aquesta festa va ser el 1944. Es veu que només s'havia de fer una processó que passegés la imatge pels carrers habituals de totes les processons, però els falduts van demanar que passés per tots els carrers que estaven guarnits, la qual cosa va provocar que una part del recorregut es fes el dia següent.

El segon quinquenni, és a dir el 1949, el mossèn va repartir la processó en diferents dies i sectors. Va agafar com a model els sectors de les antigues Vuitades de Corpus.

2.2.2 L'ermita

Els arbres i les terres que envolten la blancor de l'ermita han estat objecte de veneració i de culte des de fa mil·lennis. Està col·locada en un punt profund d'arrelament religiosocultural. La primitiva església romànica podria ser del segle XIII. Hi ha tres obres que expliquen la importància d'aquesta ermita: el llibre de visites pastorals a la parròquia d'Ulldecona i 2 llibres de comptabilitat (*Libro de cargos i descargos*). També la trobem en el llibre *Història de Tortosa*, de Francisco Martorell, escrit a principi del segle XVII, que esmenta les principals ermites del bisbat de Tortosa i comença dient: «Siga la primera l'ermita de la Pietat, als montes d'Ulldecona, que necessitant aigua la porten en solemne processó a la vila, i Déu els socorre amb abundància...»

De l'ermita, s'encarregaven l'administrador, l'ermità i la seva família. El primer portava la relació dels ingressos i despeses, tenia cura del tots els objectes valuosos relacionats amb el culte a la Verge. El segon treballava les terres de l'ermita i era l'encarregat del manteniment de les instal·lacions, es beneficiava del que cobrava de les misses. Es recollien diners de les almoines, de vendre estampetes, goigs de la Verge i donatius particulars.

Dintre de l'església, al costat de l'altar, es troben la sagristia i la sala d'exvots, on es troben objectes, fotografies... d'agraïments a la Verge per accidents, malalties, etc.

Actualment, a l'ermita encara hi ha un ermità. L'ermita també s'utilitza per a bodes, jornades musicals, dinars, d'alberg. També hi ha el Centre d'Interpretació d'Art Rupestre. El segon diumenge de setembre es fa paella per als falduts que pugen per a celebrar el dia de la Verge.

2.2.3 La Mare de Déu de la Pietat

Una llegenda explica que 2 pelegrins van prometre que, si els donaven els materials necessaris, esculprien una imatge de la Verge. Al cap d'uns dies, les autoritats del poble es van desplaçar a l'ermita, es van trobar la imatge i els pelegrins ja no hi eren. Una altra conta que 3 pelegrins van fer la imatge de forma miraculosa i després van desaparèixer misteriosament deixant

tancada per l'interior la casa i la tradició manté que es va forçar la porta per poder-hi entrar, la casa estava situada al carrer dels Sants Màrtirs i es creu que va ser l'antiga Casa de la Vila.

Com en quasi totes les poblacions, a conseqüència de la Guerra Civil es van cremar moltes imatges. Al juliol del 1936 es van trobar l'ermita i la imatge de la Pietat cremades. Explicant aquest fet es va escriure una poesia:

*Manos quemaron impías
tu imagen venerada;
vuelos ya mejores días
la villa regocijada
otra imagen y corona
te ofrecen en heredad,
pues eres nuestra patrona,
Señora de la Piedad.*

Vicent Barrera va prometre que esculpiria una altra Verge i que Manel Vericat la pagaria. Els primers esbossos es van realitzar el 1937 i a partir del abril del 1938 va començar la seva obra. Li va sorgir un problema per saber l'alçada i l'amplada de la imatge, gràcies a les capes que portava l'antiga, salvades del foc, va dur a terme el projecte. En finalitzar la feina, la imatge es va portar a Barcelona per tal que fos policromada. Al juliol del 1939 va tenir lloc un acte de donació de l'escultor al poble, la qual es va exposar a la Casa de la Vila. Va ser beneïda a la parròquia el 31 d'agost de 1939.

Els àngels que actualment acompanyen la Verge van ser construïts el 1941.

Mare de Déu de la Pietat abans de la Guerra Civil

Mare de Déu de la Pietat actual

Al goig de la Verge de la Pietat, es feia referència a un pelegrí.

*Ignorado peregrino
dicen que os hizo. Señora,
mas yo, bellissima Aurora,
que fue Lucas imagino.
De tan divina escultura
Veneremos el acierto;
Que en ti sola se halla el puerto,
Virgen de la Piedad Pura.*

Com que l'escultor Vicent Barrera va construir la nova imatge, van canviar l'estrofa del goig:

*Vuestra imagen venerada
tiene tanta perfección,
que excita la devoción
y es por todos admirada.
De tan divina escultura
veneremos el acierto.*

2.2.4 Engalanament del poble i festa

Antigament, els carrers de la població eren guarnits amb murta, heura, plantes naturals, flors, esparreguera que s'anaven a buscar en carros al Montsià, es lligaven i s'enrotllaven amb cordes en uns pots o troncs de fusta. Amb el que sobrava, ho escampaven pel mig del carrer que donava lloc a una catifa. Ho tiraven unes hores abans que passés la imatge. Als balcons es penjaven vànoves o llençols amb la inscripció «Ave Maria».

En 2 ocasions es van premiar els carrers millor engalanats, però hi va haver molts problemes i es va deixar de fer.

Tota la gent del carrer es reunia 2 o 3 anys abans per acordar el que es faria l'any de Quinquennals. Aleshores, la gent començava a recollir els materials necessaris. Els veïns del carrer treballaven, fins i tot mantenien petites discussions, però hi havia altres moments més distesos en què sopaven tots junts o portaven algun cóc o calmant per beure. Dedicaven i es dedica moltes hores de feina.

Al cap dels anys, els materials han canviat molt; les flors estaven fetes de paper, però les substituïen per flors de roba o plastificades. En l'actualitat es recicla, com per exemple: llaunes, ampolles de plàstic, pots de iogurts...

El fort no són les catifes, però hi ha alguns carrers com el de Sant Cristòfol i el de Sant Jaume que alguna vegada les han fet.

Aquest engalanament es du a terme en tot el poble alhora. Fins i tot els

Murada de Baix engalanada, anys 60. Hi apareixen: Pedro Reverté, Montse i Dolors Codina i Lluç Reverté.

Carrer engalanat, 2009

veïns s'arreglen les cases i en pinten les façanes perquè facin més goig de cara als visitants.

Les Quinquennals se celebren i comencen quan els falduts van a buscar la imatge a l'ermita a peu. Un cop allí, la baixen a muscles cap al poble i la van portant entre homes, dones i joves. A l'entrada del poble, l'espera la gent que no ha pogut anar a baixar-la juntament amb la Banda de Música.

Des d'allí, la porten a la plaça de l'Església, mentre en repiquen les campanes. Fins i tot, la gent s'emociona des que la veu i es pot observar alguna llàgrima.

La gent, emocionada, crida: «Visca la Verge, visca la Mare de Déu de la Pietat.» També es canten de sempre els goigs.

Durant 9 dies es fan processons i es porta la imatge pels següents sectors:

- *Sector de Sant Vicent*: pl. Església, Major, R. Llull, Montcada, pl. Frares, Tr. Pietat, Pietat, Berenguer, Vallás, P. Palau, Major, pl. Diputació, Berenguer, Pietat, Sant Vicent, Murada de Baix, Comerç, pl. Espanya, pg. Estació, Sans Borja, Migdia, Sans Borja, Murada de Baix, Sant Vicent, Major i pl. Església.
- *Sector de Sant Cristòfol*: pl. Església, Major, R. Llúria, Aribau, Mestre Guarh, Santa Bàrbara, Major, pl. Diputació, Verdaguer, Pere Galés, Barcelona, Ermita, ctra. Godall, Murada de Dalt, Santa Teresa, Jaume I, Roger de Flor, Alfons d'Aragó, Murada de Dalt, General Prim, Roger de Flor, Russinyol, Sant Cristòfol, Major, Santa Bàrbara, Bruc, Sant Cristòfol, Pilar, Major i pl. Església.
- *Sector de Sant Antoni*: pl. Església, Sant Antoni, Sant Josep, Pietat, Sant Antoni, Murada de Baix, Martell, Sant Pascual, pg. Estació, Mar, Murada de Baix, Sant Pasqual, pg. Estació, pl. Espanya, Sant Antoni, Murada de Baix, Sant Jaume, Major, Carme, Almogàvers, D. Forcadell, Goicoechea, Sant Jaume, Major i pl. Església.
- *Sector de la Puríssima*: pl. Església, Major, Puríssima, Vidal i Barraquer, Montemolín, av. Generalitat, Maestrat, Vidal i Barraquer, av. Escoles, Montsià, av. Escoles, av. Generalitat, Ramon Salomon, Felip II, Cardenal Gomà, Mestre Hierro, Calvari, pl. Catalunya, Tinent Ferré, Major, Calvari, Entença, Balmes, Mestre Hierro, Adell, Major i pl. Església.
- *Sector de Sant Pascual*: pl. Església, Major, Germana Josepa, Vicent Aubà, Miquel Querol, Major, Galícia, Mestre Hierro, Sol, Entença, Dr. Robert, Major, Salvador Vidal, ctra. Sénia, Dr. Robert, Entença, Tinent Ferré, ctra. Sénia, Salvador Vidal, Entença, Aragó, Major, pl. Salés i Ferré, Mar, Murada de Baix, Sant Pasqual, Major i pl. Església.
- *Sector de Sant Lluc - Sant Màrtirs*: pl. Església, Sant Lluc, Roger de Flor, Russinyol, Entença, Clavé, Ramon Salomon, Vidal i Barraquer, Montemolín, av. Constitució, av. Escoles, Vidal i Barraquer, Maestrat, av. Constitució, Guifré, Murada de Dalt, Sant Màrtirs, Major, Muntaner, Encomanda, Sant Màrtirs, Escorxador Vell, Roquetes, Puríssima, Escultor Querol, Sant Màrtirs, Encomanda, Sant Lluc i pl. Església.

No hi ha cap carrer ni cap travessia que no sigui visitat per la Verge de la Pietat.

Des del 1989, també es porta la imatge pels 5 Barris d'Uldecona: el Barri Castell, la Miliàna, Sant Juan del Pas, els Valentins i les Ventalles.

A part dels actes relacionats amb la Verge, hi ha actes no religiosos:

- *Exposicions*: a la Casa de Cultura i a la sala d'exposicions de Catalunya Caixa. De maquetes i pintures.
- *Concurs de pintura*: el CCR l'organitza. Els participants pinten llocs del poble i el tipus de pintura és lliure. Després se'ls lliura un premi en metàl·lic.
- *Concurs de dibuix*: l'organitza el CCR i els participants són nens. Cada grup d'edat té un lloc per a dibuixar i després se'ls lliura un premi.
- *Teatre*: ve una companyia de fora i l'organitza el CCR.
- *Trobada de gegants i grallers*: es fa un recorregut pels carrers de la població. Hi participen moltes colles de les Terres de l'Ebre.
- *Bicicletada popular*: els participants surten de la plaça Catalunya i es desplacen fins a les Ventalles. Allí se'ls dona un entrepà i una beguda i després tornen cap al poble. A l'arribada es fa un sorteig d'una bicicleta.
- *Volta ciclista del Montsià*: organitzada per la Penya Ciclista Montsià d'Ulldecona. Se surt i s'acaba a Ulldecona i es passa per Godall, la Galera, els Valentins, el Barri Castell, Sant Juan del Pas i el Rajolar.
- *Ball de mantons*: hi ha 3 categories; els infantils, fins als 7 anys; els juvenils, fins als 14, i els adults. Es balla a la plaça de l'Església amb l'acompanyament de la Banda de Música. En finalitzar, es lliura un obsequi i s'ofereix un refrigeri. Al ball dels adults, es pot arribar a veure més de 200 parelles.
- *Bous*: al migdia es fan bous al carrer del Calvari i a la tarda es fan bous a la plaça. Algunes nits es realitzen bous embolats.
- *Havaneres*: cantades pel Grup Ulldecona Mediterrània i s'ofereix calmant al públic.
- *Correfocs*: per diversos carrers de la població.
- *Nit de Ball*: les orquestres toquen a la pista coberta del poliesportiu.
- *Desfilada de carrosses*: realitzades per les entitats i particulars on té lloc una batalla de confeti amb l'acompanyament de la Banda de Música d'Ulldecona, les Majorettes d'Ulldecona i els grallers.
- *La nit del pregó*: la reina, les pubilles, els pubillets, el pregoner i les autoritats surten de l'Ajuntament acompanyats per la Banda de Música fins al Teatre Orfeó Montsià. Allí parlen l'alcalde i el pregoner, s'imposen les bandes a les pubilles. Després hi ha el ball de gala al poliesportiu.
- *Ballada de sardanes*: organitzada per la Penya Barcelonista d'Ulldecona. Té lloc a la plaça de l'Església i es reparteix orxata.

- *Exposició i ruta de vehicles clàssics*: s'exposen tots els vehicles participants al carrer Major i després es fa una sortida (Ulldecona, Freginals, Ulldecona, la Miliana i Ulldecona).
- *Concert de la Banda*: es toca al teatre i es presenta la nova jota que cada any compon un faldut.
- *Partits de futbol*: hi ha diferents torneigs.
- *Competició de natació*: es realitza a la piscina municipal i es lliuren premis als guanyadors de les diferents categories.
- *Diada al Castell*: se surt de la plaça Diputació fins al Castell a peu. Allí es fa la presa de possessió del nou comanador, el qual realitzarà la visita guiada al Castell.
- *Castell de focs*: l'últim dia de festes una pirotècnia s'encarrega dels focs d'artifici.

L'última nit que la Mare de Déu resta a la població es fa el rosari, la novena, la processó dels fanalets amb la consegüent ofrena per totes les autoritats, entitats civils amb les pubilles, els sectors, les associacions religioses, les confraries i qualsevol persona que vulgui fer una ofrena a la Mare de Déu.

Un cop feta la visita de la Pietat per tots els carrers i barris d'Ulldecona, és pujada en romeria a l'ermita per tots els falduts, autoritats i pubilles.

La gent s'emociona molt. Ja a l'ermita se celebra una missa en honor de la Mare de Déu de la Pietat. En acabar, té lloc el repartiment de la paella d'Ulldecona, que generalment els amics i familiars se la mengen pels voltants de l'ermita.

Conclusió

Com la majoria de companys, he tingut les meves dificultats en el moment de realitzar-lo, però, com a contrapartida, gràcies que ha estat un tema que m'apassiona molt, m'ha ajudat a superar els obstacles amb què m'he anat trobant.

Les entrevistes realitzades aquest estiu (2011) m'han servit molt per explicar les diferents festes que no trobava en cap font escrita. Altres parts, les he pogut trobar mitjançant llibres i publicacions, que han escrit gent de les dues poblacions. Encara que he buscat i remenat molt, m'he trobat amb molts problemes per aconseguir informació i fotografies d'Alcanar. Preguntant a un fotògraf de la població, que va organitzar els arxius fotogràfics de l'Ajuntament, em va explicar que estaven malmeses i que moltes havien desaparegut.

He pogut conèixer el que feien cada diumenge, com es celebraven els casaments, com eren els primers mantons, com celebraven les festes

patronals... Dels antics actes d'Alcanar, el més curiós és La Murga el dia de Carnestoltes, que anava cantant pels carrers, com anaven vestits i els instruments que tocaven. Un altre, serien les enramades, que era una forma de declarar l'amor que sentien els nois per les noies. Pel que fa a Ulldecona, seria el temps que durava el Corpus i tot el que realitzaven. També considero molt estranya la forma en què transportaven els morts, ja que s'utilitzava el carro de repartir la carn, però engalanat.

Personalment, les Quinquennals d'Alcanar m'agraden més, perquè la gent demostra molta més devoció a la Verge, ja que assisteix a les processons i als actes litúrgics. Així mateix, he de destacar que també gaudeixo de les catifes i els altars que construeixen els canareus en honor a la seva patrona. Les altres festes, prefereixo com les realitzen a Ulldecona, perquè les he viscut des de petita. Per a mi, l'acte que destacaria més d'Ulldecona seria el *xim-xim*, per la seva forma de vestir, per l'antiguitat dels mantons, per la forma de ballar-lo i per la gran participació amb què contribueixen els falduts. El d'Alcanar no m'agrada gaire, ja que considero que té uns moviments molt bruscos.

Per finalitzar, pensava que hi hauria moltes més diferències, però és tot el contrari: tenen moltes semblances que la gent no arriba a conèixer. El treball m'ha resultat molt entretingut. Crec que he pogut aconseguir els objectius i, per això, he quedat molt satisfeta del resultat obtingut.

Gràcies a totes les persones que ara esmentaré he pogut realitzar aquest treball: Joan Mascarell, Isabel Bobes, Marta Reverté, Antonio José Fibla, Jaume Coll i Jordi Reverté. Algunes per orientar-me, d'altres per facilitar-me la informació i una per les fotografies.

Bibliografia

AJUNTAMENT D'ALCANAR (1989): I Congrés d'Història d'Alcanar. Alcanar: Ajuntament d'Alcanar.

AJUNTAMENT D'ALCANAR (2000): II Congrés d'Història d'Alcanar. Alcanar: Ajuntament d'Alcanar.

ARNAU BORRÀS, MARTA (2010): "La Setmana Santa a Ulldecona. El sentiment d'un poble", dins *Raïls*, 26: 50-127. Ulldecona: Centre d'Estudis d'Ulldecona.

AULA DE FOTOGRAFIA D'ALCANAR (2009): *Un mosset de Quinquennals, una mirada en 35 mm*. Alcanar: Aula de Fotografia d'Alcanar.

BEL I BELTRAN, AGUSTÍ (2000): *Alcanar*. Valls: Edicions Cossèntania.

BELTRAN I CAVALLER, JOAN S. (2010): *Vocabulari de Cruïlla. Els mots de les Terres de l'Ebre i del Maestrat en el context del català formal*. Benicarló: Onada edicions.

BELTRAN REVERTER, JOAN B. (1999): *Alcanar segle XX. Cent anys d'imatges*. Ed. Cincotorres Club CB.

BELTRAN REVERTER, JOAN B. (1995): *Alcanar imatges i records*. Ed. Viena Serveis Editorials, SL.

CANALDA RAGA, MARICÍN (1999): "Ulldecona: festes populars", dins *Rails*, 14: 75-80. Ulldecona: Centre d'Estudis d'Ulldecona.

CENTRE D'ESTUDIS D'ULLDECONA (1999): *Imatges d'una promesa. Les festes quinquennals d'Ulldecona fins al 1974*. Ulldecona: Centre d'Estudis d'Ulldecona.

CENTRE EXCURSIONISTA ULLDECONA (1992): *Ulldecona en blanc i negre*. Ulldecona: Centre Excursionista Ulldecona.

GRAU VERGE, FERRAN (1999): *Ulldecona*. Valls: Edicions Cossètanà.

GRAU VERGE, FERRAN; JOAN ROIG VIDAL (2004): *Ulldecona setcentista* (I i II). Benicarló: Onada edicions.

GRAU VERGE, FERRAN (2009): *Ulldecona, història i territori*. Benicarló: Onada edicions.

MATAMOROS, J. (1922): *Historia de mi pueblo*. Ulldecona: Ajuntament d'Ulldecona.

MOSSÈN JOAN FERRER: *El Remei d'Alcanar*. Alcanar: Ed. Col·lecció Local.

O'CALLAGHAN, RAMON (1996): "Festes Majors a Ulldecona", dins *Rails*, 8: 5-12. Ulldecona: Centre d'Estudis d'Ulldecona.

ROIG GUARCH, LAURA (2006): "La jota d'Ulldecona", dins *Rails*, 22: 7-67. Ulldecona: Centre d'Estudis d'Ulldecona.

SALES FERRÉ, ENRIQUETA; ANTONI MANEL MUÑOZ (2010): *El meu*

poble, la meua gent. Ulldecona: Centre Cultural i Recreatiu.

SALES FERRÉ, ENRIQUETA (2007): *Te'n recordes que...?* Ulldecona: Centre Cultural i Recreatiu.

Webgrafia

<http://tionia1.pangea.org/Exvot/SantuarisMariners/Alcanar/AlcanarFramaset-1.htm>>

<http://www.alcanar.cat>>

<http://www.bousebre.com/>>

[http:// www.galeon.com/alcanaria/emblemes.html](http://www.galeon.com/alcanaria/emblemes.html)>

<http://www.idescat.cat/emex/?id=430043#h3fffffff>>

<http://www.idescat.cat/emex/?id=431567#h3fffffff>>

<http://www.mac.cat/cat/Ruta/Ruta-del-Ibers/Els-ilercavons/La-Moleta-del-Remei>>

<http://www.quinquennals.org>>

<http://www.terresdelebre.org/cat/Soport/recurso.php?id=1414>>

<http://www.ulldecona.cat>>